

KIRÁLY PÉTER 100
TANULMÁNYKÖTET
KIRÁLY PÉTER TISZTELETÉRE I.

Király Péter 1917-2015

OPERA SLAVICA BUDAPESTINENSIA
SYMPOSIA SLAVICA

KIRÁLY PÉTER 100
TANULMÁNYKÖTET
KIRÁLY PÉTER TISZTELETÉRE I.

Szerkesztette
Császári Éva és Mária Imrichová

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2019

A KIADVÁNY TÁMOGATÓI
Szent Adalbert Közép-
és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány

SZAKMAI LEKTOROK

Bañcerowski Janusz
Lukács István
Ivor Ripka
Marta Součková
Szabó Tünde
Zoltán András

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők

A KIRÁLY PÉTER 100 nemzetközi tudományos
szlavisztikai konferencia hazai és külföldi előadói

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő: Lukács István
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.

ISSN 1789-3976

ISBN 978-963-489-066-9

1. KÖTET TARTALOM

KÖSZÖNTŐK

NYOMÁRKAY ISTVÁN: Köszöntő	9
PAVOL ŽIGO – PETRA KOLLÁROVÁ: Metodologický prínos Petra Királya pre slovanskú dialektológiu	12
GYIVICSÁN (DIVIČANOVÁ) ANNA: Vedecká činnosť Pétera Királya s osobitným zreteľom na kultúru slovenských jazykových ostrovov v Maďarsku	26
KÄFER ISTVÁN: Adalékok a keletszlovák nyelvjárás emlékeihez: Ján Andráscsik és Tomek Vince	33

NYELVTUDOMÁNY

BAŇCZEROWSKI JANUSZ: Van-e szerepe az etimológiának a világ nyelvi képének elemzésében?	43
LADISLAV GYÖRGY: Hovorená slovenčina v okrese Veľký Krtíš (analýza na konfrontačnej osi monolingválni – bilingválni obyvatelia)	50
MÁRIA IMRICHOVÁ: Lexikálna polysémia a lexikálna synonymia v slovenských právnych textoch	59
PÁTROVICS PÉTER: A prefixumok szerepéről a lengyel aspektus- és aktionsartképzésben. az aspektuális homonímia problémája	68
VERONIKA PEROVSKÁ: Pasívum v slovenských historických textoch	79
PATRIK PETRÁŠ: Problematika používania nesklonných pomenovaní v súčasnej slovenčine (na príklade iníciaľových skratiek z oblasti informačno-komunikačných technológií)	90

MÁRIA RENDÁROVÁ: Funkcia spisovných a nespisovných výrazových prostriedkov v bulvárnej tlači	102
TÓTH SÁNDOR JÁNOS: A világ nyelvi képe a morfológiában	112

TÖRTÉNETI NYELVTAN ÉS DIALEKTOLÓGIA

TOMÁŠ BÁNIK: Nárečia dolnozemských Slovákov v konfrontácii s nárečiami stredoslovenského makroareálu	130
DUDÁS ELŐD: A burgenlandi/ gradišcei horvát helyesírás története a 19. század végéig	143
SINIŠA HABIJANEC: Otázka kvantity v zemplínskych kalvínskych tlačiach.....	154
PETER KARPINSKÝ: Sociálna deixa v textoch zemplínskych ľudových piesní z rukopisného zborníka Karola S. Seredaiho <i>Zpjevanky zemplínských Slovanů v okolí michalovském</i>	165
GABRIELA MIHALKOVÁ: Deiktické prostriedky v slovenských jazykových pamiatkach	177
BLANKA NEDVĚDOVÁ: K jazyku korespondence druhej poloviny 17. stoloťi	191
MARIANNA SEDLÁKOVÁ: Okrajové dialekty ako jazykové laboratórium (na materiáli východoslovenských nárečí)	202
OKSANA TIMKO ĐITKO: Dijalektološki pogledi P. Királyja i jezične činjenice bačkih govora: pokušaj usporedbe	211

LEXIKOGRÁFIA

MARTINA IREINOVÁ: O slovníku nářečí českého jazyka	223
ILONA JANYŠKOVÁ: Maďarská stopa v <i>Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského</i>	230
HANA KONEČNÁ: Šestidílný český <i>Jazykový atlas</i> na internetu ..	238

URKOM ALEKSANDER: Uporedna analiza strukture odrednica
mađarsko-srpskih dvojezičnih rečnika247

MÓDSZERTAN, DIDAKTIKA

MARILENA FELICIA LUȚĂ: Inter-language and trans-language in-
terferences in Romanian students of Slovak studies263

STANISLAVA SPÁČILOVÁ: Slovenčina v Maďarsku. Problémy
používania numeratívneho genitívu a gramatickej ka-
tegorie menného rodu274

TÜNDE TUŠKOVÁ: Sociolingvistický výskum v dvojjazyčnom
univerzitnom prostredí283

ÖSSZEHASONLÍTÓ NYELVÉSZET

MÁRIA ČIŽMÁROVÁ: Hungarizmy v ukrajinských rusínskych
nárečiach východného Slovenska292

LUCIE JÍLKOVÁ: *Až tolik, až takový, až takhle* – k jedné slovenské
interferenci v češtině303

SAMUEL KORUNIAK: Z medzijazykových kontaktov v spisovnej
slovenčine vo vojvodínskom prostredí medzi dvoma
svetovými vojnami315

ALICA TERNOVÁ: Protichodné významy slovensko-slovinských
interlingválnych homóným326

UPOREDNA ANALIZA STRUKTURE ODREDNICA MAĐARSKO-SRPSKIH DVOJEZIČNIH REČNIKA

URKOM ALEKSANDER

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Szláv és Balti Filológiai Intézet, Szláv Filológiai Tanszék
urkom.aleksander@gmail.com*

Abstract: Hungarian-Serbian lexicography in its historical development that has been in existence since the end of the 19th century can boast with many lexicographic works, either smaller and experimental or larger and more significant. Amid the historical and political circumstances that befall the touching region of the Hungarian and Serbian populations, the work on the great Hungarian-Serbian dictionary was absent, or at least it was interrupted at the very beginning. In 2017, as the response to mention situation, at the department of Slavic philology at the Faculty of Humanities of Eötvös Loránd University in Budapest a project was started to compile a large Hungarian-Serbian dictionary. In this paper, the concept of the dictionary structure of the new dictionary will be presented through the prism of the historical development of the structure of the vocabulary items, which will be examined through examples of the most important Hungarian-Serbian general dictionaries.

Keywords: Hungarian-Serbian dictionary, vocabulary, history of lexicography, general dictionaries

UVOD

Mađarsko-srpska leksikografija u svom istorijskom razvoju koji traje još od kraja 19. veka može da se pohvali velikim brojem leksikografskih radova, manjih i eksperimentalnih, odnosno većih i značajnijih. Samo opštih dvojezičnih rečnika mađarsko-srpske leksikografije ima oko dvadesetak, a na to dolaze i brojni stručni pa i rečnici specijalne namene, kao na primer školski rečnici (TÜ-SKEI 2013:155). Kada govorimo o većim i značajnijim rečnicima mađarsko-srpske leksikografije obavezno moramo da navedemo sledeće rečnike: *Mađarsko-srpski rečnik* Blagoja Brančića i Đerđa Dere, koji je izdat u Novom Sadu 1889. godine, *Mađarsko-srpski rečnik* Veselina Đisalovića, koji je izdat u Novom Sadu 1914.

godine, *Mađarsko-srpskohrvatski rečnik* Lasla Hadrovića, koji je izdat u Budimpešti 1958. godine i *Mađarsko-srpskohrvatski rečnik* Emila Palića, koji je izdat u Budimpešti 1968. godine.

Navedeni rečnici su zbog nekih od svojih karakteristika postali ujedno i najzanimljiviji izvori za leksikografe i leksikologe. Svaki od ova četiri rečnika interesantan je za istraživanje iz nekog posebnog razloga. Slobodno možemo da kažemo da svaki od ova četiri rečnika ujedno predstavlja i prekretnicu u razvoju mađarsko-srpske leksikografije (URKOM 2017: 177). Kao najraniji rečnik iz ove grupe, rečnik Brančića i Dere, predstavlja prvi značajan mađarsko-srpski rečnik koji je i sa današnje tačke gledišta po mnogo čemu fascinantn, kvalitetan i detaljan. Detaljnost obrađivanja rečničke odrednice i danas začuđuje istraživače i nudi odlične izvore za traženje kontaktnih tačaka sa današnjim rečnicima. Sledeći rečnik u ovom nizu je Đisalovićev rečnik, koji je važan za istraživače jer će upravo ovaj rečnik predstavljati najčešću bazu za kasnije sastavljače mađarsko-srpskih rečnika. Verovatno šira dostupnost ovom rečniku, odnosno njegova omiljenost kod korisnika, učiniće da se na ovaj rečnik poziva najveći broj kasnijih dvojezičnih rečnika. Stoga, ovaj rečnik treba posmatrati kao svojevrsnu osnovu za sastavljanje kasnijih rečnika mađarsko-srpske leksikografije. Treći rečnik sa kojim ćemo se baviti u ovom radu je Hadrovićev rečnik, koji predstavlja prvi rečnik iz takozvane druge faze srpsko-mađarske leksikografije (URKOM 2016: 252). Drugu fazu srpsko-mađarske leksikografije – za razliku od prve, kada će sastavljanju i uređivanju rečnika pristupati prvenstveno entuzijasti i poznavaoi neke od užih stručnih oblasti – karakteriše potreba da leksikografskim zadacima pristupaju prvenstveno vrsni lingvisti i leksikografi. Druga faza, stoga, odiše osmišljenošću, formom, ozbiljno izgrađenom strukturom. Poslednji rečnik u nizu sa kojim ćemo se u ovom radu baviti u prikazu istorijskog razvoja rečničke odrednice jeste Palićev rečnik, koji je ujedno i poslednji obimniji mađarsko-srpski rečnik. Obzirom da je i ovaj rečnik nastao pre tačno 50 godina, on je danas delom zastareo, ipak i dalje je najčešće korišćen, najkvalitetniji i najomiljeniji rečnik srpsko-mađarske leksikografije. Analizom leksičkog blaga koje poseduje ovaj rečnik možemo da uočimo da ovaj rečnik nema pravu konkurenciju u svojoj

kategoriji, najveći broj stručnih i specijalizovanih izraza je isto upravo u ovom rečniku naveden.

Pored Zoltana Kovača tipologijom srpsko-mađarske leksikografije se bave još i Ištvan Njomarkai, Đendi Refle, David Šereš i Vilma Tiškei (KOVÁCS 1963, KOVÁCS 1967, NYOMÁRKAY 2004, REFFLE 1985, SÖRÖS 1972, TŰSKEI 2013)

Cilj ovog rada je da se predstavi razvoj rečničke odrednice koji je tekao od početaka srpsko-mađarske leksikografije pa sve do danas kada je u toku izrada velikog Mađarsko-srpskog rečnika. U ovom radu razvoj rečničke odrednice predstavice se kroz primere gore navedenih rečnika srpsko-mađarske leksikografije, nakon čega će se predstaviti i struktura velikog mađarsko-srpskog rečnika koji je u izradi. Cilj je da kroz predstavljanje strukture odrednica gore navedenih rečnika potvrdimo potrebu za strukturom rečničke odrednice koja je predložena za veliki mađarsko-srpski rečnik.

ANALIZA ISTORIJSKOG RAZVOJA REČNIČKE ODREDNICE

U sledećem delu teksta navešće se najtipičnije karakteristike strukture rečničke odrednice u četiri ispitivana rečnika. U cilju boljeg raspoznavanja rečnika, korišćiće se skraćenice za obeležavanje svakog pojedinačnog rečnika (B–D = Brančić–Dera, Đ = Đisalović, H = Hadrović, P = Palić).

B–D

U slučaju rečnika Brančića i Dere možemo da vidimo da je još od samih početaka srpsko-mađarske leksikografije kod rečnika mađarsko-srpskog smera navođena gramatička aparatura natuknica. Kod ovog rečnika je uočen jedinstven koncept – koji se u ostalim ovde ispitivanim rečnicima ne uočava – kada se navođe gramatički nastavci koji se odnose na rekciju glagola, slično kao kada bi u obrnutom pravcu kod srpskog bili navedeni predlozi iza kojih dolazi određeni padež.

Đ

Kod Đisalovićevog rečnika uočavamo sasvim drugu sliku rečničke odrednice. Na prvi pogled odrednice ovog rečnika odišu jednostavnošću i uređenošću, međutim, vrlo lako se uočava i ne-

dostatak u detaljnosti obrade pojedinih vrsti reči, nedostatak ilustracija, izbegavanje detaljnije obrade rečničke odrednice.

H

Hadrović u uputstvu svog rečnika navodi da daje malu pomoć korisnicima u vezi gramatičkih oblika srpskohrvatske baze reči. Ovo će dakle biti prvi od ovde ispitivanih rečnika koji će pokušati da unese delimično i gramatičku aparaturu srpskog leksičkog materijala. Tako na primer, kod prisvojnog oblika, ukoliko se uočava glasovna promena „*nepostojano a''*“, ona se tada i obeležava, ili ako data reč postoji samo u množini, tada se i označava kao takva, itd.

P

Palićev rečnik predstavlja najbolji i najomiljeniji mađarsko–srpski rečnik. Ovaj rečnik karakterišu sve one pozitivne osobine prethodnih rečnika, i rečnika koje u ovom radu ispitujemo. Ovaj rečnik daje najdetaljniju obradu rečničke odrednice, nudi najveći broj ekvivalenata, primera i ilustracije. Najobilniji je frazeologizmima i stručnim terminima najrazličitijih oblasti primene. Emil Palić ujedno pruža i najveću pomoć korisnicima kako mađarskog, tako i srpskohrvatskog leksičkog materijala. U uputstvu rečnika navodi da se glagoli, koji su ujedno i odrednice, navode u neprelaznom obliku, u izjavnom načinu u trećem licu jednine prezenta, dok se u zagradi daje perfekat istog načina i oblika i treće lice jednine zapovednog načina, a u slučaju produžene osnove i infinitiv, na primer: *mos* [~ott, ~son], *kér* [~t, ~jen], *tekint* [~ett, ~sen, ~eni]. Nadalje navodi da se kod imenica iza odrednice daje u zagradi prisvojni nastavak trećeg lica, akuzativ, kao i nominativ množine, kao na primer: *könyv* [~e, ~et, ~ek], *kalap* [~ja, ~ot, ~ok]. Kod prideva se daje od prideva tvoreni prilog, ali ako se u akuzativu i komparativu oblik reči menja, i ta promena se naznačuje, kao na primer: *történelmi* [~leg], *nagy* [~ot; ~on; ~bb]. Na kraju Palić navodi i to da što se tiče gramatičke aparature srpskohrvatskog sadržaja, u kockastoj zagradi se navode atipični oblici deklinacije i konjugacije, kod imenica prisvojni oblik, kod prideva ženski rod, a kod glagola prvo lice jednine. Kod imenica se rod ne obeležava, izuzev kod imenica sa završetkom na

-a i imenica sa dva roda. Kod glagola se u većini slučajeva navode oblici svršenog i nesvršenog vida.

Važno je napomenuti da je u ovom rečniku korisnicima u ruke dato i vrlo detaljno gramatičko uputstvo, koje može da im pomogne u raznim pitanjima u vezi sa promenom glasova, deklinacijom i drugim.

B-D, obeležavanje glagola

Kao jednu od karakteristika ovog rečnika možemo da navedemo obeležavanje varijanti značenja koje se kod glagola obeležavaju velikim slovima abecede, a kod imenica tipičnim arapskim rednim brojevima.

U konkretnim primerima kod glagola *bámul* ili *bánik*, primećujemo da se pored gore navedenih elemenata odrednice navode i oznaka za glagolsko stanje, u oba slučaja oznaka za medijalni glagol - k. [középigé], ekvivalent u nesvršenom obliku, nakon čega sledi rekcija i po potrebi ilustracija i frazeologizmi.

Bámúl, A. k. (ra, re) бленути, зјати, забленути се у што; (on, en) дивити се, чудити се; — (ra, re) mint a borjú az új karuga, загледао се као теле у шарена врата; В. cs. дивити се, чудити се (чему).

D, obeležavanje glagola

Kod navođenja glagola, uz glagole stoji nastavak za prošlo vreme u 3. licu jednine, varijanta značenja se obeležava arapskim rednim brojevima, navodi se rekcija mađarskog leksičkog materijala, nakon čega se nudi odgovarajući ekvivalent.

bámul (t) 1) (vmin) бленути, зјати; 2.) (vmit) дивити се.

H, obeležavanje glagola

Što se tiče predstavljanja glagola, nakon rekcije mađarske reči sledi ekvivalent, zatim rekcija srpskohrvatskog ekvivalenta, a nakon čega se navodi ilustracija (mađarski deo ilustracije je označen podebljanim slovima). Primećuje se i ujednačenost prilikom obeležavanja varijanti značenja, koje se kod svih vrsti reči obeležavaju podebljanim arapskim rednim brojevima.

bánik 1. *vkivel* postupati s kim; **tud bánni az embe-rekkel** on ume da postupa s ljudima; 2. *vmivel* rukovati čim; **tud bánni vmi-vel** umeti v znati rukovati v baratati čim

P, obeležavanje glagola

Kod glagola navodi se gramatička aparatura, varijanta značenja (uz pomoć arapskih rednih brojeva), ekvivalent sa oznakama svršenog i nesvršenog oblika, izreke, frazeologizmi, rekcija mađarskog leksičkog materijala, objašnjenje, rekcija srpskohrvatskog leksičkog materijala.

bámul [~t, ~jon] 1. blenuti [-nem]; *szól ~ mint borjú az új kapura* zagledao se v blene kao tele u šarena vrata, bleji kao june; 2. *vkít, vmit* <csodál> diviti se komu, čemu

B-D, homonimi

Kod navođenja homonima uočava se da ih autor ne obeležava nikakvim oznakama, nema niti numerisanja, niti navođenja indeksnog broja.

Bán, fn. бан.

Bán, es. жалити, пожалити, кајати се, вајкати се; — om, жао ме је, кајем се; nem — om, не браним, не марим, не хајем; — om is én! браним ја, марим ја! mit — om én! марим ја! — ja a tettét, каје се што је учинио.

D, homonimi

Što se tiče obeležavanja homonima, ovde već možemo da uočimo nameru uređivača prema kojoj ovakve oblike svrstava u zasebne odrednice i obeležava ih uz pomoć rimskih brojeva.

I. bán (ok, t, ja) бан.

II. bán (t) жалити, кајати се; nem — om не марим; — om is én! марим ја!

H, homonimi

Kod homonima se počinje sa upotrebom indeksnog broja, koji će tip obeležavanja homonima ostati u upotrebi i do današnjeg dana. Pored ove karakteristike Hadrovićevog rečnika, treba napomenuti da se u ovom rečniku uočava i upotreba objašnjenja, koji će se model zadržati – slično prethodnom – sve do današnjih dana.

bán¹ fn (közjogi méltóság) ban ;
a horvát ~ hrvatski ban
bán² ige žaliti; nem ~om!
ne marim ; ~om is én! marim

P, homonimi

Kod homonima se primenjuju već uobičajeni indeksni brojevi, a često i oznake stručne oblasti.

bán¹ fn [~ja, ~t, ~ok] *tört* <közjog. méltóság> ban; *a horvát* ~ hrvatski ban; *a ~ fia* banović
bán² ige [~t, ~jon] žaliti; *nem ~om!* ne marim; *~om is én!* marim ja! *baš me briga!* *baš mi stalo!*

B-D, obrada priloga

Kod priloga se najčešće daje oznaka za vrstu reči, nakon koje sledi ekvivalent.

Bárha, ksz. и ако, I. Ноћа.
Bárhol, ih. ма где, било где.
Bárhonnan, ih. ма од куда.
Bari, Barika, fn. јање, јагњешце.

D, obrada priloga

Kod priloga uređivač odlučuje da ponudi prostije informacije korisnicima, pa tako za razliku od ranijeg rečnika Brančića i Dere, Đisalović ne nudi oznaku za vrstu reči, već samo navodi jedan ili više ekvivalenata.

bárha иако, I. habár.
bárhol ма где, било где.
bárhonnan ма одакле.
bárhoва камо било.
bari јагњешце.

H, obrada priloga

Uslovljeno najverovatnije manjim obimom rečnika, ni Hadrović

ne navodi sve vrste reči, pa tako na primer i kod priloga navodi samo ekvivalent ili grupu ekvivalenata.

bárhogy(an) ma kako, kako mu drago; ~ **is próbálta** ma kako je i pokušao
bárhól ma gde, gde mu drago
barikád barikada

P, obrada priloga

Kod Palića uočava se detaljnija obrada priloga, bez navođenja vrste reči.

bárhogy, bárhogyán ma kako, kako mu drago, bud kako, bilo kako; ~ **is próbálta** ma kako je i pokušao
bárhól ma gde, gde mu drago
bárhonnan, bárhonnét ma odakle, odakle bilo
bárhová, bárhová kamo god, kamo mu drago

B-D, imenice

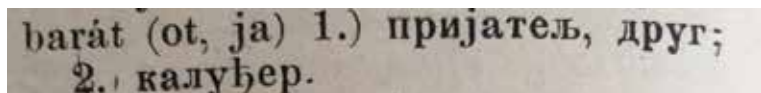
Kod imenica navodi se oznaka za vrstu reči, ilustracija i frazeologizmi. Potrebno je naglasiti da u ovom rečniku nije navedena gramatička aparatura u srpskom materijalu rečnika ni kod jedne vrste reči.

Barát, fn. 1.) пријатељ, пријан, друг, пријак; nem vagyok — ja a húsnak, не марим за месо; (pb.) ritka madár a jó —, прави пријатељ је редак као бела врана; nem mind — od, ki reád mosolyog, није сваки пријатељ, ко се осмејкује; ki mindenek — ja, min-

Đ, imenice

Kod imenica se navodi gramatička aparatura i to oblik za akuzativ i prisvojni oblik. Nakon toga se navodi ekvivalent, a u velikom broju slučajeva izostaje ilustracija.

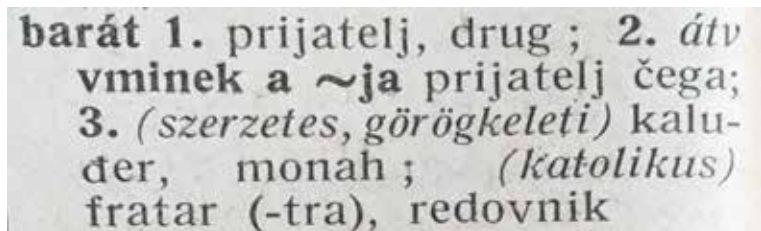
Kao i kod rečnika Brančića i Dere, ni Đisalović ne navodi gramatičku aparaturu u srpskom materijalu, a kao jedan od karakterističnih nedostataka možemo navesti vrlo oskudnu ilustraciju. Zanimljivo je napomenuti, da je upravo ovaj rečnik predstavljao najčešću osnovu i podlogu za razvoj i sastavljanje kasnijih mađarsko-srpskih rečnika, iako je izrazito vidljiva i opipljiva uprošćenost strukture i sadržaja rečničke odrednice u odnosu na raniji rečnik Brančića i Dere.

barát (ot, ja) 1.) пријатељ, друг;
2.) калуђер.

H, imenice

Kod imenica možemo da uočimo navođenje ekvivalenata po broju njihove primene, odnosno učestalosti, navode se atipični oblici uzrokovani glasovnom promenom „nepostojano a“, navodi se oznaka za oblast primene datog ekvivalenta, kao i objašnjenja pojedinih značenja.

barát 1. prijatelj, drug ; 2. átv
vminek a ~ja prijatelj čega;
3. (szerzetes, görögkeleti) kaluđer,
monah ; (katolikus) fratar (-tra), redovnik

P, imenice

Palić je najdalje otišao u obradi rečničke odrednice. U skoro svim tipovima informacija koje nudi rečnička odrednica, ovaj rečnik daje najdetaljniju obradu. Rešenja koja se primenjuju u ovom rečniku su najmodernija i većinom i danas u upotrebi. Ilustra-

cija se vrši po nijansama značenja. Poseban akcenat se stavlja na oznake stručne terminologije, na objašnjenja i obeležavanje atipičnih oblika.

barát¹ [~ja, ~ot, ~ok] 1. prijatelj, drug, drugar; *ő is ~aim közè tartozik* i on spada u broj mojih prijatelja; 2. (*átv.:*) *vminek a ~ja* prijatelj, ljubitelj čega
barát² [~ot, ~ok] <katolikus szerzetes> brat, fratar [-tra]; <görögkeleti> kaluder, monah

VELIKI MAĐARSKO-SRPSKI REČNIK

Nakon skoro punih 50 godina od nastanka poslednjeg obimnijeg mađarsko-srpskog rečnika, 2017. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta ELTE u Budimpešti je otpočeo rečnički projekat koji za cilj ima sastavljanje velikog mađarsko-srpskog rečnika. Projekat je započet kao rezultat zajedničke odluke srpske i mađarske Vlade da se izdvoje finansijska sredstva za sastavljanje mađarsko-srpskog i srpsko-mađarskog velikog rečnika. U Budimpešti je tako otpočet rad na mađarsko-srpskom rečniku, a u skoroj budućnosti se očekuje početak rada na velikom srpsko-mađarskom rečniku. U navedenom projektu sarađuju Univerzitet ELTE i izdavačka kuća „Akadémiai Kiadó“ koja predstavlja jednog od najiskusnijih izdavača na polju leksikografije.

Osnovna koncepcija projekta je da se sastavi takav proizvod koji bi ispunjavao sve zahteve modernog doba, koji bi bio dostupan širokoj publici i korisnicima, koji bi bio prilagođen primeni na najmodernijim tehničkim uređajima, uz najveću moguću brzinu. Rečnik bi trebao da ispunjava sve zahteve krajnjeg korisnika, jer je „korisnicima potreban pouzdan izvor do čije građe mogu brzo da stignu, koji sadrži aktuelne informacije koje su dostupne u takvom obliku koji je za korisnika jasan i nedvosmišlen“ (FÓRIS 2006: 36). Rečnik bi trebao da odiše kvalitetom i jasno definisanom strukturom. Upravo iz tog razloga, još u samoj pripremnoj fazi, urednicima rečnika, odnosno strateškim partne-

rima, bilo je jasno da će sledeći veliki mađarsko-srpski rečnik biti zapravo elektronski, onlajn rečnik, dostupan preko interneta, a koji će biti zatvorenog karaktera, znači bez mogućnosti spoljne modifikacije od strane korisnika.

Kao jedan od prvih zadataka urednika rečnika pojavila se potreba za definisanjem jasne strukture rečničke odrednice. Važno je navesti da su urednicima – među ostalom – u ovom zadatku kao pomoć služili i raniji mađarsko-srpski dvojezični rečnici, pa i rečnici o kojima je bilo reči u ranijem delu teksta.

Nakon detaljne analize rečničke odrednice mađarsko-srpskih dvojezičnih rečnika, nadalje nakon analize modernih dvojezičnih rečnika današnjice, utvrđena je struktura rečničke odrednice velikog mađarsko-srpskog rečnika.

Elementi rečničke odrednice: A) u domenu naslovne reči (levog bloka rečnika) navedeni su 1) natuknica, 2) oznaka za vrstu reči, 3) gramatička aparatura, 4) oznaka oblasti primene, 5) rekcija (ako je potrebna), B) u domenu tumačenja (desni blok rečnika) navedeni su 1) ekvivalent (različiti nivoi), 2) rekcija, 3) gramatička aparatura, 4) objašnjenje, 5) ilustracija, 6) frazeologizmi.

U domenu tumačenja rečničke odrednice, navođenje ekvivalenata se vrši u više značenjskih nivoa. (a) Najniži nivo je *nivo ekvivalenata*. Ekvivalenti se navode jedan za drugim prema njihovoj frekventnosti (učestalosti). Kod svih ekvivalenata koji su sačinjeni iz jedne promenljive reči navodi se gramatička aparatura, rekcija i objašnjenje (ukoliko su potrebni), nakon čega sledi ilustracija primene svakog pojedinačnog ekvivalenta. Na kraju rečničke odrednice, ukoliko postoje, navode se i frazeologizmi.

(b) Sledeći nivo značenja je *nijansa u značenju* koja se označava podebljanim malim slovima i poluzagradom. (c) Treći nivo je *varijanta značenja* koja se označava podebljanim arapskim rednim brojevima. U sledećem primeru možemo videti primer *nijanse i varijante značenja*:

pl. **edzett 1.** [ember] **a)** [fizikailag] ... **b)** [sokat látott] ... **2.** [fém] ...

Pravi homonimi se u najvećem broju obrađuju u posebnim odrednicama, međutim, kada se vrši klasifikacija imenskih reči, koristi se (d) najviši nivo značenja, *klasa značenja*. Ovaj nivo se

označava podebljanim rimskim brojevima, kao u sledećem primeru:

pl. **arany I.** *fn* ... **II.** *mn* ...

Zanimljivo je navesti da na sličan način rečniku odrednicu obrađuje i najnoviji hrvatsko-mađarski rečnik (DUDÁS 2017).

Prilikom planiranja mađarsko-srpskog velikog rečnika, obzirom da je reč o elektronskom rečniku, uveden je niz novina koje do tada nisu bile korišćene kod dvojezičnih rečnika. Jedna od važnijih novina biće i navođenje gramatičke aparature srpskih ekvivalenata. Važno je navesti da je u ranijim rečnicima gramatička aparatura navođena samo za mađarske natuknice, a da su rečnici počevši od Hadrovićevog rečnika počeli da navode samo najpotrebnije i atipične gramatičke oblike srpskih ekvivalenata. Ovo je prvenstveno učinjeno iz razloga što su to bili klasični štampani rečnici, ograničenog obima, međutim i iz razloga što je opšteprihvaćeno mišljenje leksikografa bilo da rečnik ne treba da nudi gramatičke informacije i da za te potrebe postoje gramatički i pravopisni priručnici.

Međutim, elektronski rečnik je puno toga promenio u praksi. Obimnost rečnika, kao odlučujući faktor, nestala je. Uz pomoć raznih tehnoloških rešenja omogućena je segmentacija informacija, bilo za vreme trajanja projekta, bilo nakon konačnog završetka projekta. Konkretni primer za ovo je mogućnost prikazivanja ili skrivanja gramatičke aparature ili jednog njenog dela i nakon konačnog završetka izrade velikog mađarsko-srpskog rečnika, na jednostavan i brz način.

U sledećim rečenicama navode se tipični primeri gramatičke aparature velikog mađarsko-srpskog rečnika:

Kod imenica navodi se: ekvivalent, rod, potrebni oblici deklinacije:

ekvivalent rod (*m, ž, s*), <potrebni oblici deklinacije>

Primer: [ember] čovek *h* <G -ka, N t sz ljudi>

Kod prideva navodi se: ekvivalent muškog, ženskog i srednjeg roda, potrebni oblici deklinacije, određeni oblik i oblik komparacije:

Ekvivalent muškog roda (ekvivalent ženskog i srednjeg roda)
<oblici deklinacije: određeni oblik i oblik komparacije>
Primer: [babonás] sujeveran (-rna *n*, -rno *s*) <ht. -rni, kpf. -rniji>

Kod zamenica navodi se: ekvivalent muškog, ženskog i srednjeg
roda, potrebni oblici deklinacije

Ekvivalent muškog roda (ekvivalent ženskog i srednjeg roda)
<oblici deklinacije>
Primer: [az] taj (ta *n*, to *s*) <G toga, D tome, I tim, N t sz ti (te, ta)>

Kod brojeva navodi se: ekvivalent i oznaka za osnovni ili redni
broj

ekvivalent <oznaka za osnovni broj ili redni broj>
Primer: [egy] jedan <tőszám>

Kod glagola navodi se: ekvivalent u obliku svršenog i nesvrše-
nog vida, prvo lice prezenta muškog roda, prvo lice perfekta
muškog roda, prvo lice futura I muškog roda.

ekvivalent (oblik svršenog vida), ekvivalent (oblik nesvršenog
vida) <prvo lice prezenta muškog roda; prvo lice perfekta muš-
kog roda; prvo lice futura I muškog roda>
Primer: [bagóz | ik] pušiti <jeid. -šim, múid. -šio sam, jöid. -šiću>

U sledećem primeru prikazuje se konačna verzija rečničke
odrednice glagola *bámul* koji je obrađivan i kod ranijih rečnika
u ovom tekstu:

bámul *tn i* <~t, ~jon, ~na> *ts i* <~t, ~jon, ~na>

1. [mereven néz] buljiti *u koga/u šta* <jeid. -ljam, múid. -ljio sam, jöid. -ljiću>, zuriti *u koga/u šta* <jeid. -rim, múid. -rio sam, jöid. -riću>, piljiti *u koga/u šta* <jeid. -ljam, múid. -ljio sam, jöid. -ljiću>, blenuti *u koga/u šta* <jeid. -nem, múid. -nuo sam, jöid. -nuću>
~, *mint borjú az új kapura* bulji kao tele u šarena vrata

2. [*elképedve csodálkozik*] čuditi se ‹jeid. -dim se, múid. -dio sam se, jöid. -diću se›; [*csodál*] diviti se *kome/čemu* ‹jeid. -vim se, múid. -vio sam se, jöid. -viću se›
mit ~tok? šta buljite?

Kao što se može uočiti iz ovog rada, pristupiti uređivanju i sastavljanju jednog dvojezičnog rečnika predstavlja vrlo kompleksan i zahtevan zadatak. Tokom duge istorije mađarsko-srpske leksikografije, mogli smo da uočimo da je kvalitet rečnika u velikoj meri zavisio od osnovne koncepcije i cilja rečnika, od nivoa organizacije rečničkog materijala i od same strukture rečničke odrednice. Leksikografi i urednici rečnika koji su ovom zadatku pristupili ozbiljno i analitično, pokazivali su bolje rezultate. Slobodno možemo da kažemo da „dušu rečnika“ zapravo daje struktura rečničke odrednice.

Literatura

Rečnici

- BRANČIĆ Blagoje-DERA Đerđ: Mađarsko-srpski rečnik, Pajevits Arzen, Novi Sad, 1889.
- ĐISALOVIĆ Veselin: Mađarsko-srpski rečnik, Natošević, Novi Sad, 1914.
- HADROVIĆ Laslo: Mađarsko-srpskohrvatski rečnik, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1958.
- PALIĆ Emil: Mađarsko-srpskohrvatski rečnik, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1968.

Stručna literatura

- DUDÁS Előd, 2017: Prodán Ágnes-Barics Ernő: Horvát-magyar szótár (2016). In: *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárjai*. Szerk. Fábíán Zsuzsanna. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2017. 183-187.

- FÓRIS Ágota, 2006: Hitelesség, pontosság, aktualitás: a szaklexika szótári rögzítésének néhány kérdése. In Magay Tamás (szerk.) *Szótárak és használóik*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 35–56.
- KOVÁCS Zoltán, 1963: A hazai szláv nyelvű lexikográfia (1945-től 1962 májusáig). *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1961–1962*. Budapest, 1963. 371–383.
- –, 1967: Szláv nyelvű szótárírás Magyarországon a kezdettől 1945-ig. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1965–1966*. Budapest, 1967. 482–490.
- NYOMÁRKAY István, 2004: A horvát és a szerb szótárirodalom. In: NYOMÁRKAY István, VIG István (szerk.): *Kis szláv lexikográfia*. Budapest: ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézet, 2004. 50–109.
- REFFLE Gyöngyi, 1985: A magyar–szerbhórvát szótárak történeti és lexikográfiai vizsgálata. *Hungarológiai Közlemények 1985/1*: 101–127.
- SÖRÖS Dávid, 1972: A szerbhórvát–magyar lexikográfia történetéből. *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 13 (1972)*: 109–120.
- TÜSKEI Vilma, 2013: Tipologija srpsko-madžarskih i mađarsko-srpskih rečnika. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku 2013/1*: 153–163. http://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/filologija_56-1.pdf. (datum pregleđa: 15. 03. 2018.)
- URKOM Aleksander, 2016: Prva faza u razvoju srpsko-madžarske leksikografije. *Omnis amor incipit ab aspectu. Köszöntő könyv Jársay László 65. születésnapjára*. Budapest: ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, 249–255.
- –, 2017: *Jezička kompetencija i savremeno društvo*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.